

DESPRE SPECIFICUL DOBROGEAN

Întreprindere aparent hazardată ce ar contrazice normalitatea, stabilirea specificității unui anumit segment din ansamblul românității constituie, dimpotrivă, o operație perfect valabilă, în acord cu logica lucrurilor. Corespunzând, în plan lingvistic să zicem, cu descrierea particularităților unui grai din sfera mai largă a unui dialect, în ambele cazuri avem a face, în fapt, cu detașarea, pentru depistarea nuanțelor, și cu studiul separat al părții de întreg. Așa fiind, ne putem întreba azi: ce e de înțeles prin **dobrogenism** și care sunt elementele lui specifice, în felul în care transpar acestea din viața materială și spirituală din sud-estul țării, adică din componenta geografică și istorică, din modul de existență al oamenilor și din firea lor?

Abordat, cu ani în urmă, în două ocazii (de **Ion Lolu**, în revista „Dobrogea de Sud”, și de cercul studenților conștanțeni din București - **Th. Ionescu**, **P. Chihaia** ș.a.), subiectul n-a beneficiat, din păcate, decât de o discuție ce s-a rezumat doar la semnalarea lui și la câteva enunțuri grăbite și cu totul insuficiente, în raport cu importanța ce o are. Implicând considerații de natură geografică, istorică, sociologică, psihologică etc., tema antrenează, prin natura ei, și ideea tipologiei culturilor, analizată la noi, prin studii temeinice, de personalități de prim rang, precum: **D-tru Drăghicescu** („Psihologia poporului român”), **C-tin Rădulescu-Motru** („Românism”), **L. Blaga** („Spatiu mioritic”), **M. Vulcănescu** („Dimensiunea românească a existenței”), **Dan Botta** („Unduire și moarte”), **I. Petrovici** („Etnic în filosofie”), **Ov. Papadima** („Viziunea românească a lumii”), **C. Noica** („Sentimentul românesc al ființei”) ș.a.

Străveche vatră a poporului român, Dobrogea și lumea din ea reprezintă în zilele noastre o componentă distinctă, sub mai multe raporturi și la vedere, a teritoriului național, astfel că n-are sens să ne mai îndoim, la acest sfârșit de secol și de mileniu, de existența specificului zonei, chestiunea reală fiind de a desemna și interpreta corect acest specific. Cel dintâi element apartine acestei provincii și care îi conferă specificitate este, indubitabil, **configurația naturii** de aici, relieful acesteia. Într-adevăr, sentimentul primordial al călătorului care trece Dunărea și calcă în Dobrogea este acela al întâlnirii cu un tărâm sui-generis în tot peisajul românesc. În dreapta bătrânului Danubiu, pământul pare a se neliniști dintr-o dată într-un mod nemaîntâlnit în restul țării. Frământat de uriașe mâini nevăzute în extremitățile nordică și sudică, unde spinări gheboase trag în fața privitorului întinse cortine de păduri (cărora turcii le-au zis **Deliorman = Pădurea nebună**), terenul abia de se mai domolește către mijloc, unde orizontul devine mai larg. Regiune a furtunilor de praf și a cuiburilor de ciori în vârfuri de salcâmi, Dobrogea, care adăpostește nu numai cele mai vechi cetăți de la noi (Histria, Tomis. Callatis etc.), ci și munții cei mai longevivi, este, iarna ca și vara, patria hergheliilor de vânturi năpraznice, fluturându-și coama într-o goană stimulatorie de patimi și generatoare de drame, dar și de poezie. Acesta e adevărul: între Dunăre și Mare, pământul are un simț în plus, conferit de poezia distinctă și stranie a zonei, spațiu al unor particularități inconfundabile.

Dincolo de și peste transformările din epoca noastră, există aici ceva realmente ciudat, care vine din adâncuri și pe care această regiune l-a conservat în ființa ei. Indefinibilă în cuvinte, statornicia bizarului dobrogean este de surprins în jocul contrastelor care te însoțește peste tot: în relief și oameni, în istorie și atmosferă, în antic și modern... În sfera aceluiași factor geografic, implicarea unei alte constante a zonei, cea a mării, la configurarea specificului dobrogean nu a fost nicidecum mai redusă. Dimpotrivă, ochiul și vocea mării au marcat și marchează într-un fel unic această parte a României și românismul. Prezența mării i-a dezvoltat dobrogeanului sentimentul non-izolării, iar ținutului îi conferă un aer cosmopolit, care îl deosebește de restul țării. La Constanța ori Tulcea, la Mangalia sau Medgidia, tocmai cosmopolitismul este ceea ce face atracția. Accentuat în centrele urbane și portuare, unde localnicilor li se adaugă „contribuția” navigatorilor, cosmopolitismul are în interiorul provinciei o nuanță coloristică diferită, imprimată de fesul turcesc și barba lipovenească.

O dată cu factorul geografic și mai mult decât acesta, **istoria**, cu cea ce a reprezentat ea, a avut și are un rol major în constituirea specificului dobrogean. Rod, înainte de orice, desigur, al geneticii neamului nostru, dobrogenismul este, totodată, și rezultatul evoluției în timp a realității umane, spirituale și materiale de aici, căci însemnelor de structură ale tuturor românilor li s-au adăugat unele elemente particulare, produse de procesul devenirii. Este ceea ce pune în evidență importanța istoriei în configurarea trăsăturilor specifice ale fenomenului în discuție. Sintetizând mult, este de spus că, pe malul drept al Dunării, cum se știe, istoria a însemnat o lentă suprapunere de civilizații și o adevărată concentrație de mituri. Avea mare dreptate, de aceea, N. Iorga, când scria că poporul român este „o completă și pretioasă sinteză” (cap. **Originea, firea și destinul românesc**, în **Enciclopedia României**, Buc., 1938, vol. I), în vreme ce Dobrogea constituie un pământ al sintezelor de civilizații: getă, elină, romană, bizantină, otomană. Între Dunăre și Mare, istoria, foarte veche, și-a imprimat pecetea atât pe trupul pietrei, cât și pe chipul legendelor și al ființei umane. Fapt e că, mai mult decât oriunde în această țară, trecutul îndepărtat iese mereu la suprafață în acest ținut, transformându-l astfel într-un imens muzeu în aer liber. Dobrogeanul are, de aceea, un acut sentiment al intimității cu istoria și, cum hotarul dintre realitate și mitologie este aici destul de îngust, fiecare îl trece la tot pasul, fără să ia aminte la acesta. Gospodina din Constanța pășește absolut natural, de mai multe ori pe zi, în străvechea cetate a Tomisului, adică în mitologie, tot așa cum o face și liceanul mangaliot, în Callatis, sau pescarul tulcean, în Aegyssus. Aproape toate locurile acestea își au reflectată identitatea în fantastic și fabulos, astfel că Dobrogea posedă în vremea noastră o arhivă spirituală dintre cele mai vechi și mai bogate în mituri. Să ne amintim: pe aici a călărit cavalerul trac, iar zeița Tyche a împărțit oamenilor fericire și nenorociri; pe lespezile de piatră încălzite de soare și-a încolăcit trupul șarpele Glycon, iar în golf au ancorat căutătorii lânii de aur, argonauții; laolaltă cu ei a poposit aici vestitul cântăreț Orfeu, un reper de legendă al ținutului fiind și mitul marelui relegat, poetul Publius Ovidius Naso, pe care oamenii locului îl simt ca pe unul de-al lor etc., etc. Credința puternică a dobrogeanului în veșnicia vieții - semn al robusteții sufletești - nu s-a edificat, oare, și pe permanența mitologiei în acest colț de țară, o mitologie cu care localnicii dintotdeauna au fost într-o deplină familiaritate?

Aflată la răspântie de drumuri, în Dobrogea au venit, deci, aduși de valurile istoriei, peste românii autohtoni, seminții din toate cele patru părți ale lumii: slavi, turci, tătari, greci, germani, armeni, italieni, drept care, pentru D.Gusti, fondatorul școlii sociologice românești, tărâmul ei însemna un „contact între rase, contact între tradiții, cu mulțimea de relații sociale și procesul de adaptare treptată, de contopire și stabilitate de forme de viață (C.D. **Constantinescu-Mircești, Un sat dobrogean: Ezibei**, cu o prefață de D.Gusti, Buc., 1939). Mozaic de naționalități, spațiul dunăreano-pontic s-a profilat de-a lungul timpului, în consecință,

ca un loc al sintezei etnice, de aceea una dintre coordonatele importante ale dobrogenismului este, deopotrivă cu jocul contrastelor și zarea fabulosului mitologic, tocmai stilistica mozaicului etnic, amestecul de elemente eterogene ce definește această tehnică decorativă. Fenomenul a fost posibil pentru că românii, ca autohtoni ai acestor meleaguri sau descălecând din Ardeal, Moldova, ori din Pind, n-au cunoscut niciodată intoleranța și au dovedit o mare forță de modelare a noilor veniți. Dominarea în spirit, nicidecum brutală, și metamorfozarea acestora de către ceea ce M. Vulcănescu numește undeva (Cap. **Războiul pentru întregirea neamului**, în **Enciclopedia României**, Buc., 1938, vol. I) „felul și firea omului românesc” au fost stimulate de conștiința unității de neam a tuturor românilor, de sentimentul lor că în Dobrogea se află în vatra strămoșească, precum și de caracterul comun al formelor de viață cu ale celorlalți români. Cum era și firesc, însă, conviețuirea în același spațiu timp de secole a reprezentat un proces cu dublu sens, ea a favorizat influențe și întrepătrunderi reciproce. Iată pentru ce, între Dunăre și Mare este mai evident faptul că alogenii, fiecare cu particularitățile lor, au contribuit la nuanțarea specificului locului. În afara acestei contribuții, trebuie subliniat, nu se poate vorbi de dobrogenism, tabloul de elemente ce ilustrează specificul dobrogean completându-se abia prin includerea acestei realități. La rândul lui, românul numai după sensibilizarea de către aceste nuanțe alogene devine dobrogean, fără a fi prin aceasta neromân, căci nimic nu i-a putut și nu-i va putea anula substratul esențial traco-getic. Constatarea lui M. Vulcănescu precum că „Istoriceste, neamul nostru e, fără îndoială, extrem de complex” (M. Vulcănescu, **Dimensiunea românească a existenței**, Buc., Ed. Fundației Culturale Române, 1991, p. 16) este întrutotul valabilă și pentru românul din Dobrogea.

În fine, prin concursul, de astă dată comun, al elementului geografic și istoric, austere și contrastante, ale regiunii, s-a conturat acea componentă particulară dobrogenismului care e reprezentată de modul de viață și de așezările oamenilor. Ocupați în trecut mai mult cu păstoritul decât cu cultivarea unui sol în genere arid, localnicii - cei proveniți din Ardeal, ca și cei coborâți din Pind - și-au confundat existența, veacuri și veacuri, cu creșterea ovinelor. S-o spunem: dobrogeanul s-a născut oier și astăzi încă, într-un moment în care suprafețele de pășunat s-au redus drastic, vechile trasee păstorești își cheamă stăpânii. În vremea din urmă, însă, în evoluția ei, viața i-a orientat spre alte moduri de existență. Pantele dealurilor expuse la soare, spre exemplu, au favorizat revenirea la o îndeletnicire străveche: viticultura, împotriva căreia a luptat regele Burebista, dar care, în anii noștri, a făcut renumite numele unor localități de aici. Un fenomen de mutație s-a înregistrat, în epoca contemporană, și în configurația așezărilor dobrogene, prin dezvoltarea urbanisticii. Emblematic însă a fost și continuă să fie satul mărunt, pitit între văi sau risipit pe coasta dealului, un sat alcătuit din ziduri scunde, folosind pământul și piatra, dar și stuful. Supunere față de furia vânturilor? Reacție la urgia istoriei? Poate că și una, și alta...

La capătul acestor însemnări, unele considerații încă despre sufletul dobrogean, cel de ieri și de azi, măcar că, dată fiind natura lui inefabilă, în acest domeniu fundamental va exista întotdeauna sentimentul că alergăm după o Fata-Morgana. Celui care zăbovește și observă mai îndeaproape realitatea nu-i poate scăpa, totuși, un adevăr: influența și în acest caz a factorului genetic, dar și de loc, de istorie și de mediu asupra configurației monotipului spiritual dobrogean. Prin alte cuvinte, sufletul românului din Dobrogea, și al dobrogeanului în general, a fost și este modelat, în proporții diferite, desigur, de toți acești factori. Românul dobrogean, așadar, poartă în structura lui trăsăturile genei, după cum se întâmplă și cu dobrogeanul de altă naționalitate, psihologia ambilor fiind determinată în principal de factorul etnic originar. O dată cu aceasta însă, cum se petrece peste tot în lume, amândoi poartă și amprenta spațiului comun, al Dobrogei, în care s-au născut, iar acel „ceva” din „caracterul” locului natal, împreună

cu ambianța socială identică în care s-au dezvoltat, ceea ce presupune și influența reciprocă, reprezintă elementul care îi apropie.

Așa fiind, apare pe deplin explicabil faptul că sufletul dobrogean închipuie un desen de felurite culori antitetic combinate, fiind asemenea reliefului și istoriei de aici, un suflet al contrastelor, realizate în tehnica mozaicului. Trăsătura lui dominantă este dată de omenia, de spiritul pașnic și felul de a fi primitiv al românului, de toleranța etnică, socială, religioasă a acestuia față de cel de alături. În această privință, tot N. Iorga observa pe bun temei că „Românul este unul din puținele popoare care poate trăi laolaltă cu alți oameni, fără să fie nevoie de constrângere și pedepse” (Cap. „**Originea, firea și destinul românesc**”, în **Enciclopedia României**, Buc., 1938, vol. I). Grefată pe proverbiale ospitalitate românească, toleranța dobrogeană vine de departe în timp, conturându-se prin concursul istoriei și explicând un aspect extrem de important: absența xenofobiei și a conflictelor etnice din acest mediu uman. Nu tot aceasta semnifică și prezența unor nume turcești și grecești pe plăcile memoriale din satele locului, ridicate spre cinstirea eroilor din primul război mondial?

În directă legătură cu omenia și toleranța dobrogeanului se află sensul acordat de el existenței, atitudinea lui în fața vieții și a morții. Având permanent deschisă în față cartea istoriei multimilenare și trăind în vecinătatea timpilor străvechi, omului în discuție i s-a accentuat fatalismul fustiar. Nota energetică a concepției aromânilor că viața e o luptă n-a modificat esențial lucrurile, astfel că filozofia lui dominantă este una a predestinării, cea a lui „așa a fost să fie”. Faptul acesta, care a făcut din el un resemnat, transpare din manifestările majore, dar se citește și pe chipuri. Cei din alte părți care au simț de pătrundere descoperă în privirea liniștită și calmă a acestor oameni reflexe ale damnării din legendele antichității. Poate de aceea trepidăția lor sufletească e tăcută și atât bucuriilor cât și nenorocirilor li se pune surdină...

În fine, într-un alt strat al său, de adâncime, sufletul dobrogean adăpostește tainic două predispoziții aflate în raport adversativ față de componentele anterioare: dorul călătoriilor și vocația umorului, fiecare avându-și explicația. Cea dintâi privește privilegiul pe care Dumnezeu i l-a dăruit omului dobrogean de a viețui lângă bărgănul nesfârșit al mării, adică într-un spațiu concret-geografic deschis, nelimitat și incitant la drumeție. În dreapta Dunării, soarele răsare din mare, or siluetele plutitoare care au tăiat și taie orizontul au întreținut mereu în subconștientul celor de pe țărm chemarea depărtărilor, dorul evadării în lumea largă... Aplecarea spre glumă, spiritul șugubăț și hătru bine ascuns, dar existent virtual în omul dobrogean, este, negreșit, indiciu sigur că antonpannescul Păcală și balcanicul Nastratin Hogeș și-au dat mâna pe acest teritoriu. În definitiv, Isarlak-ul acestuia din urmă nu în Dobrogea se află?

După cele de până acum, nimic de neînțeles că un specific dobrogean, în accepția de nuanță abia perceptibilă în ansamblul național românesc, este de observat și în domeniul cultural-artistic din acest spațiu. Nuanță abia perceptibilă, deoarece formele din această sferă, refuzându-se concretului obișnuit, își conturează notele particulare cu mult mai multă subtilitate decât în celelalte domenii. Că aceste note există, însă, nu este nici o îndoială. Suficient să ne raportăm la două exemple: cel al picturii și al muzicii.

În aria picturii, o astfel de notă specific dobrogeană ni se pare a se defini, între altele (una ar fi lumina distinctă a tablourilor), în însăși preferința tematică a creatorului din Dobrogea. Cert este că, de la mai îndepărtății N. Florian și Stavru Tarasov, la Constantin Găvănea și Ion Mătăsăreanu ori Traian Marinescu, pentru a ne rezuma la numai câteva nume, peisajul marin, transfigurat prin varii simboluri, se constituie la toți într-o adevărată obsesie, ca altădată pentru plasticienii din școala de la Balcic. Plutește, vrem să spunem, peste pânzele dobrogene - nu se putea altfel -, un același inconfundabil duh al locului.

În celălalt domeniu, al muzicii populare, elementul de dobrogenism, încă și mai dificil

de identificat, este de căutat în linia melodică a unor melosuri. Este cazul, spre pildă, al melodiei după care se execută jocul românesc numit geamparale, în vioiciunea căreia bucuria de viață a românului își asociază unele note balcanice. Se poate aminti aici, de asemenea, melodia târăgănată, ușor melancolică ce însoțește textul unor balade ale locului, melodie în care se îngemănează ecouri ale sufletului românesc în ipostaza lui munteană, cu inflexiuni venite din sudul Dunării.

Zonă străveche a românismului, cu o configurație istorico-geografică și etnică aparte, Dobrogea, prin zestrea ei de cultură materială și spirituală, adaugă așadar realității noastre naționale o dimensiune originală de cel mai mare interes în acest ev modern.